

Pyttepannkaka och mormoris

En studie om svensk diminutiv

Handledare: Gunlög Josefsson

Språk- och litteraturcentrum

Sammandrag

Syftet med uppsatsen är att undersöka diminutiv i svenskan, dels olika språkliga uttryck för fenomenet, dels i jämförelse med andra språk som uttrycker det med ett suffix.

I linje med en avhandling om diminutiv i danskan av K. Møller väljer jag att betrakta fenomenet i termer av betydelse och inte form. Jag utgår följaktligen från betydelsekategorin diminutiv, vilken undersöks utifrån fyra aspekter: förminskning, smeksamhet, nedsättande och social diminutiv, först i en korpusanalys, med språkprov från framförallt bloggar, och sedan i en komparativ analys där företrädevis jämförelser med spanskan och italienskan görs.

Undersökningen visar att svenska uttryck för diminutiv finns i flertalet former i samtliga fyra aspekter.

Nyckelord: diminutiv; suffix; talarattityd; pejorativ; diminutivspråk; ordbildning

Innehåll

1 Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Uppsatsens disposition.....	4
2 Forskningsbakgrund	5
2.1 Vad är diminutiv?	5
2.2 Diminutiv i svenskan.....	11
3 Metod och material	14
4 Analys av svensk diminutiv	14
4.1 Förminskning.....	15
4.2 Smeksamhet.....	17
4.3 Nedsättande.....	18
4.4 Social diminutiv.....	21
5 Komparativ analys av diminutiv	22
5.1 Förminskning.....	22
5.2 Smeksamhet.....	24
5.3 Nedsättande.....	25
5.4 Social diminutiv.....	26
6 Diskussion	27
Litteratur	29

1 Inledning

Vad säger forskningen om diminutiv i svenskan? Inte mycket, inte alls mycket. Begreppet diminutiv har inte förärats en ynka rad i Svenska Akademiens grammatik på 2745 sidor. Dessutom finns det inga avhandlingar eller större studier om fenomenet. Däremot har diminutiv undersökts i danskan, ett språk som skiljer sig väldigt lite från svenskan, både i form av en avhandling och en vetenskaplig artikel. Författarna till artikeln respektive avhandlingen nådde olika slutsatser rörande diminutivs roll i danskan, men de fann ämnet värt att undersöka vilket ingen svensk språkforskare ännu har gjort trots att svenskan inte har färre uttrycksmöjligheter, i form av ordbildningselement eller konstruktionstyper, än danskan.

Ett skäl till att svensk diminutivanvändning inte har undersökts kan vara att det ofta är så nära förknippat med talspråk att det kanske både har varit svårt att urskilja och att studera. Tack vare dagens informella bloggande finns det dock ett nedprintat analysvänligt språk som till stor del liknar det vardagliga talspråket. I bloggskrivandet tillåts författaren (bloggaren) medvetet eller omedvetet bryta mot skriftspråksnormer och uttrycksformer för att skapa effekter som kanske åtminstone i någon mån ligger närmare talspråket. Bloggaren kanske leker med böjningsformer, använder slang eller ord från andra språk. Denna typ av nedskrivna språkliga yttringar gör det lättare att analysera typiskt talspråkliga drag som (en stor del av) diminutivanvändningen. Men att detta ensamt skulle vara skäl till att detta språkliga fenomen inte uppmärksammas av forskare i Sverige är tämligen osannolikt. Kanske beror det i stället på att man i sin utgångspunkt för vad diminutiv är, alltför mycket styrs av andra språks konventioner.

Diminutiv används både som 1. betydelsekategori och för 2. ord, företrädesvis suffixavledda ord. Ofta tycks forskare ha tagit sin utgångspunkt i just de suffixavledda orden när de undersökt diminutiv och därför funnit fenomenet väldigt produktivt i vissa språk och mindre produktivt i andra. Den förra gruppen av språk omtalas som *diminutivspråk* av vissa forskare (t.ex. Farø & Schoonderbeek Hansen 2010) och häribland finner man flera av de romanska och slaviska språken. I svenskan har dock bara ett ordbildningselement funnits som kan liknas med dem hos diminutivspråken, nämligen suffixet *-(l)ing*, som uppfyller alla diminutivspråkliga kriterier för att kunna kategoriseras som ett diminutiv. Suffixet är dock förmodligen inte längre brukat i nybildningar utan framförallt en del av språket i form av gamla ordbildningar såsom *ättling* och *kulting*. Om man däremot vidgar sitt perspektiv och analyserar fenomenet utan att strikt förhålla sig till andra språks uttrycksformer så finner man

flera element som uppvisar diminutiva drag. Att ingen större svensk studie gjorts i ämnet kan enligt mig bero på att fenomenet alltid setts genom andra språks definitioner och användningar och inte utifrån svenska förhållanden.

De svenska element vars diminutiva funktion ska undersökas är: suffixet *-is*, de adjektivistiska förlederna *lill-*, *små-*, *pytte-* och *mini-*, adjektivet *liten*, efterlederna/suffixen *-jävvel*, *-fan* och *-helvete* samt några andra element men i mindre utsträckning.

1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka diminutiv i svenskan och jag kommer inte att begränsa undersökningen till suffixavledningar utan undersöka diminutivitet i ljuset av de kommunikativa funktioner som fenomenet uppvisar i svenskan och i andra språk.

Följande frågeformuleringar styr studiens undersökningsfält och är motiverade av uppsatsens syfte:

- Vad är diminutiv?
- Hur uttrycks diminutiv i svenskan?
- Hur förhåller sig den svenska diminutivanvändningen till den hos andra språk i synnerhet språk där uttrycksformen är ett suffix, t.ex. spanskan och italienskan?

1.2 Uppsatsens disposition

Första delen av uppsatsen (2) kommer att utgöras av en forskningsbakgrund där olika definitioner av diminutiv diskuteras. I detta avsnitt kommer även diminutivs olika användningssfärer att beskrivas med utgångspunkt i andra språk. Därefter kommer jag att göra en redogörelse för metod och material (3) samt vilka avgränsningar som gjorts. Sedan följer en analysdel (4) om hur svensk diminutiv gestaltar sig och ur den används, mot bakgrund av resonemanget i avsnitt 2. Kartläggandet av de svenska förhållandena följs av en komparativ analys (5) där de svenska uttrycken för diminutiv jämförs med framförallt uttryck för diminutiv i spanskan och italienskan. I sista avsnittet (6) görs en summerande diskussion och slutsats.

2 Forskningsbakgrund

I detta avsnitt presenteras olika definitioner av diminutiv, som förts fram både för svenskan och om andra språk. Sedan delas diminutivs olika aspekter upp och förberedelse för analys av de svenska förhållandena görs.

2.1 Vad är diminutiv?

Vad är (ett) diminutiv? Om man tar sin utgångspunkt i *Svenska Akademiens grammatik (SAG)* blir man föga upplyst eftersom ordet och förekomsten inte behandlas över huvud taget. Inte heller i Hultmans *Svenska Akademiens språklära* finner man någon förklaring. Om man däremot tittar i *Svenska Akademiens ordbok (SAOB)* finner man:

¹diminutiv = (spec språkv.) som uttrycker förminskning: *tyskans* □ *a* [diminutiva] *former* ”-chen” och ”-lein” och ²diminutiv = avlett ord som betecknar en mindre variant av det som utgångsordet betecknar: *diminutivändelse*; ”cigarett” är egentligen ett □ [diminutiv] som betyder ”liten cigarr”.

Diminutiv kan alltså, enligt *SAOB*, antingen användas som en språkvetenskaplig term för uttrycka förminskning eller för att benämna ett avlett ord som är en mindre variant av det som källordet betecknar. I första betydelsen illustreras detta med två tyska diminutivsuffix och i det andra exemplet med ett franskt låneord som redan hade sin diminutivändelse vid inlånet. I ovanstående beskrivning antyds svensk diminutivbildning inte existera. Om man däremot tittar i *Nationalencyklopedins (NE)* definition upptäcker man att diminutiv kan uttrycka drag utöver det strikta förminskandet samt att diminutiv finns på svenska:

avlett ord (vanligen substantiv) där avledningssuffixet avger litenhet och/eller ger en smeksam eller nedsättande biton åt grundordets betydelse: svenska *tandsing* till *tand*, engelska *starlet* till *star*.

NE:s definition är vidare än *SAOB*:s då även egenskapen att ge smeksamma eller nedsättande bitoner åt ett ord tillskrivs diminutivet. Denna ”abstrakta” diminutivitet sker dessutom, enligt

NE:s beskrivning, inte nödvändigtvis tillsammans med en förminskning utan förekommer även självständigt, dvs. den kan ge ordet en smeksam eller pejorativ betoning utan att uttrycka förminskning. Det presenteras ett svenskt exempel, *tandsing*, vilket visar att diminutiv enligt *NE* inte är främmande i svenskan, åtminstone inte ur ett historiskt perspektiv.¹ En del av definitionen som däremot är snävare än *SAOB*:s är att fenomenet uteslutande beskrivs uppträda i form av ett avledningssuffix. *SAOB* illustrerar visserligen diminutiv enbart med suffixavledningar men definitionen ” ’diminutiv = (spec språkv.) som uttrycker förminskning”, utesluter inte att detta skulle kunna uttryckas på andra sätt. För att förtydliga det hela bör det klargöras att *diminutiv* har två olika betydelser, vilket *SAOB* tar fasta på men inte *NE*, dvs. för 1. betydelsekategorin diminutiv och för 2. ord, företrädesvis suffixavledda ord.

Ingen övergripande svensk studie tycks ha gjort inom ramen för diminutiv men fenomenet har undersökts av forskare med utgångspunkt i andra språk. En av dessa är Anthony Gooch (1970) som redogör för vilka de diminutiva, augmentativa² och pejorativa³ suffixen i spanskan är och hur de brukas. Under kategorin ”diminutiver” finner man sju olika suffix och Gooch beskriver dessa som väldigt produktiva. De spanska diminutivsuffixen som presenteras beskrivs inte enbart vara förminskande till sin karaktär utan också smeksamma eller pejorativa⁴ och inryms därför under *NE*:s definition. Gooch (1970:1f) skriver:

By means of diminutive, augmentative and pejorative suffixes it is possible for the Spaniard to convey in a highly graphic way extremes of feeling which overflow the banks of ordinary, factual, detached expression – to convey those things which belong more to the warmth of the heart than to the coolness of the head. And so it is that the so-called diminutive suffixes are often not used primarily to convey an idea of smallness, but to express affection or to produce a favourable reaction in the person addressed.

Gooch poängterar hur dessa tre typer av suffix tillför det spanska språkbruket nyanser som kontrasterar mot det mer avskalade och objektiva talet. Han hävdar, i samma anda, att diminutiv i spanskan mer handlar om att förmedla tillgivenhet än att uttrycka strikt fysisk förminskning.

¹ Svenska diminutiver av denna typ kommer att behandlas vidare i avsnitt 4.1.

² augmentativ = förstörande

³ pejorativ = nedsättande

⁴ Att det både skulle finnas en egen grupp av pejorativa suffix samt att även vissa diminutiva suffix skulle kunna modifiera källordet pejorativt problematiseras i avsnitt 4.3

I en studie om de slaviska språken av Roland Sussex & Paul Cubberley (2006) kartläggs bland annat de diminutiva suffixen och dessa verkar också kunna inrymmas under *NE*:s definition. Därtill tycks deras ställning likna den hos Goochs spanska diminutiver:

... diminutives and augmentatives are typical of Slavic word formation, and occur in several word-classes: nouns, adjectives, adverbs and even verbs. Diminutives express either overtones of emotion, or perception of size, or both. (Sussex & Cubberley 2006:427)

I både Goochs och Sussex & Cubberleys studie finner man ”förstelnade” diminutivavledning, dvs. ord (oftast substantiv) som avletts med ett diminutivsuffix och i förlängningen inte bara gett ordet en nyans av litenhet, smeksamhet eller nedsättande utan blivit en beteckning på något specifikt; de har med andra ord lexikaliserats. Det ryska ordet för ’blomma’ är exempelvis en diminutivavledning där roten betyder ’färg’ (Sussex & Cubberley 2006:437) och det spanska ordet för ’våffla’ är en diminutiv av ordet ’kaka’(Gooch 1970:8). Dessa förstelnade diminutiver skiljer sig alltså från den typ av diminutiver som uttrycker talarattityd. Förhållandet som föreligger i italienskan verkar kunna jämföras med det i spanskan och de slaviska språken. Även där har diminutiverna en dubbel natur. I ett avsnitt om augmentativa och diminutiva suffix i italienskan (Dardano 2005) delas diminutiverna upp i två grupper: falska eller äkta. De falska diminutiverna motsvarar de som av Gooch benämns som förstelnade och termen *falsk* motiveras av att de inte längre uttrycker diminutivitet; det italienska ordet *manette* är t.ex. en avledning från *mano* ’hand’ men betyder inte ’små händer’ utan handklovar (Dardano 2005:60). Vidare påpekar Dardano vikten av att inte blanda ihop *äkta* diminutivers generella betydelse med dess ockasionella betydelse. Författaren förklarar att den förra gäller för alla överallt och den andra är kontextbunden och styrs av vilken emotiv styrka språkbrukaren vill förse ordet med. Ordet *casettas* generella betydelse är ’litet hus’ medan det i ockasionell betydelse kan få innebörden ’gulligt hus’ eller ’hus som är mig kärt’(Dardano 2005:60).

En annan sida av diminutivernas abstrakta förminskande beskrivs i Gooch 1970 när han talar om dess användning i kontexter med barn, dvs. språk av barn och till barn:

Spanish children automatically apply diminutive suffixes to small and attractive persons and things, but by extension they, and indeed their elders too, often apply them also in cases where there is no question of smallness and perhaps not even any great idea of attractiveness either, in cases where they wish to reduce something to proportions which are for them *emotionally* manageable.(Gooch 1970:4)

Enligt Gooch brukas diminutiverna även för att göra något 'känslomässigt hanterbart', vilket man i spanskan ofta gör enligt honom. Överlag är de spanska diminutiverna särskilt vanliga i barnspråk och språk riktat till barn, säger Gooch vilket är lätt att förstå eftersom de både kan göra orden gulliga/smek samma och trubba av ord som beskriver skrämmande eller svåra ting.

En konsekvens av denna diminutivanvändning är att den låter lite fånig i vanligt tal. Gooch skriver: ”-ito is indeed so widely used in hypochoristic⁵ expressions that it is often deliberately avoided in normal speech.” Han illustrerar detta med hur en spanjor, i normalt tal, skulle uttrycka 'liten skog' och säger att *bosque pequeño* eller kanske *bosquecillo* skulle användas och inte *bosquecito* eftersom det senare uttrycket ger en känsla av en gullig, liten skog.

Även i de slaviska språken reserverar man ofta diminutiverna för det talade språket: ”Diminutives and augmentatives are characteristic of the spoken more than of the written language.”(Sussex & Cubberley 2006:427)

En aspekt av diminutivanvändningen som vidrörts men inte diskuterats i min uppsats än är något som kan betecknas som *social diminutiv*. Begreppet används i en italiensk grammatiköversikt (Patota 2006). Författaren Giuseppe Patota skriver att man använder social diminutiv när man vill mildra eller försvaga en uppmaning samt när man vill fråga eller be om något på ett vänligare sätt. Detta illustreras med meningarna: ”Aspetti un attimino...⁶” ’Vänta en (liten) stund ...’, ”Mi fa uno sconticino?” ’Kan jag få lite rabatt’ och ”Metta una firmetta qui sotto e l’auto è sua!” ’Gör en liten namnteckning här så är bilen din’ (Patota 2006:320). Det handlar alltså varken om att fysiskt förminska eller att ge en smek sam/pejorativ biton åt det avledda ordet. I stället handlar det om att avsändaren modifierar ett meddelande så att mottagaren med mindre svårighet ska kunna ta det till sig. Det handlar, med andra ord, återigen om en form av talarattityd.

⁵ På svenska används termen om smeknamn som är avledda från egennamn, t.ex. *Svenne* av *Sven*, men termen kan även beteckna ord som uttrycker öm tillgivenhet. Från grekiskans *hypokoristikós* 'kalla med smek sam röst'.

⁶ Kursiveringen i exemplen är gjord av mig för att framhäva diminutiviteteten.

Gooch använder inte begreppet *social diminutiv* men visar att spanskan kan uttrycka samma typ av talarattityd med diminutiv:

It has also been seen how a suffix may be used for the purpose of persuasion, and we find that the allied attitudes of deference and courtesy can be indicated in the same way: *un momentito (momentillo, momentín), por favor* = “just a moment, please”; *¿alguna cosita (cosilla) más, señora?* = “anything else at all, madam?” (Gooch 1970:7)

Diminutivanvändningen i både spanskan, italienskan och de slaviska språken används i smeknamnsbildningar men just den användningen av diminutiv kommer inte att diskuteras i uppsatsen.

Hur förhåller det sig då i svenskan? Finns det diminutiver eller diminutivkandidater? Innan den frågan vidare undersöks kommer en omväg via det danska språket att göras. Tidigare i uppsatsen nämndes att ingen omfattande studie om diminutiv i svenskan kunnat hittas, men fältet är däremot bättre undersökt i danskan och då språken är uppbyggda på ett snarlikt sätt känns omvägen befogad.

Diminutiv definieras på följande sätt i *Gyldendals åbne encyklopedi*:

diminutiv, afledningsform, som betegner noget, der er mindre end det af grunddordet betegnede, fx *gæs-ling* for en lille gås og *gris-ling*, brugt spøgefuldt⁷ om en lille gris. Diminutiver kan også bruges kærligt appellerende, fx *elsk-ling*. Dansk har ikke levende diminutivendelser, der frit kan aflede nye ord, som fx tysk, der danner diminutiver ved endelserna *-chen* og *-lein*, fx *Gretchen* 'lille Grete'; men historisk er ord på *-ling* diminutiver, fx *kælling* ...

Denna beskrivning av termen i danskan upplyser om att diminutivbildning inte verkar vara möjlig, åtminstone inte nybildningar och att man därför exemplifierar användningen genom tyska ord avledda med diminutivsuffixen *-chen* och *-lein*, vilka vi känner igen från förklaringen i *SAOB*. Den diminutiva ordbildningen beskrivs dock tidigare ha existerat i ord som *kælling* och *gæsling* genom suffixet *-ling*, vilket även nämndes i *NE* (se ovan).

⁷ Spøgefuldt = skämtsamt

En annan bild får man om man läser Kirsten Møllers avhandling *Diminutiver i moderne dansk* med underrubriken *produktive (levende) dannelser* från 1943. Här beskrivs diminutiverna -*(l)ing* och *-lil(le)* som icke längre produktiva men Møller klargör hur de användes tidigare och ger exempel på hur de lämnat spår efter sig i den moderna danskan. Møller menar dock att det även finns produktiva diminutiver i danskan och att dessa är högst levande. Møller skriver: ”Træder man udenfor det mere højtidelige skrift- og talesprogs rammer, træffer man i nutidsdansk et utal af diminutiver og ofte et broget virvar af diminutivformer” (Møller 1943:4). Bland de produktiva diminutivformerna behandlas affixen *-s* (ex. *vovs* = dim. av hund), *-se* (ex. *vovse* = dim. av hund), *-e* (ex. *Edde* = Eduard), *smaa-* (ex. *smaasnakke*), adjektivet *lille* (ex. *Har han ondt i sin lille mave?*) samt sammansättningar med *-mand* (ex. *Hansemænd*), *-dreng* (ex. *Erikdreng*), *-pige* (ex. *Annapige*) *-fader* (ex. *Olefar*) och *-moder* (ex. *Signemor*).

Att Møller finner ett så stort antal diminutiver i danskan beror på dennes fokus på betydelsen och inte formen. I avhandlingen finner man t.ex. att:

... som bekendt udtrykker diminutiverne hyppigt ved siden af deres særlige ideindhold tillige noget følelsesmæssigt: kærlighed, ømhed, velvilje, ironi osv. overfor det (lille) levende væsen eller den (lille) ting, der betegnes. (Møller 1943:4)

Under den här beskrivningen inryms alltså inte bara ordbildningsselement som ”förminskar” utan även element som ger ordet en ”mjukare” karaktär.

I en artikel med namnet ”Småt er godt! – om diminutiver her og der” av Farø och Schoonderbeek Hansen (2010) används inte samma utgångspunkt, utan i stället väljer man att ta avstamp i hur diminutiver används i tyskan och holländskan och försöker hitta motsvarande ordbildningsselement i det danska språket. I artikeln refererar man till Møllers avhandling men klargör att ”diminutiv” där betraktas som ”först og fremmest et rent semantisk fænomen” (Farø & Schoonderbeek Hansen 2010:8). De konstaterar med andra ord att Møller utgick ifrån betydelsekategorin diminutiv, och inte från diminutiv som beteckning på (suffix)avledda ord, vilket de gör i sin artikel.

I sina jämförelser med tyskan och holländskan kommer de i stället fram till att det inte finns något produktivt diminutiv på danskan som helt och hållet korresponderar mot de andra två

språken men att det finns andra sätt att, till viss del, uttrycka detta drag. Farø och Schoonderbeek Hansen granskar barnsånger och kommer fram till att danskan ofta använder adjektivet *lille* eller förleden *små-* vilket i de tyska och holländska motsvarigheterna uttrycks med ett suffix. Avslutningsvis efter fler jämförelser språken emellan konstateras det i artikeln att:

Der er altså riggeligt med både kvalitative og kvantitative argumenter for ikke at regne dansk for et diminutivsprog, som fx tysk og nederlandsk – samt en lang række andre romanske og slaviske sprog i Europa” (Farø & Schoonderbeek Hansen 2010:11).

De två danska språkforskarna kommer alltså fram till att danskan inte kan rubriceras som ett ”diminutivspråk”⁸ såsom tyskan, holländskan, de slaviska språken samt många av de romanska språken, däribland spanskan och italienskan.

Man kan följaktligen finna flera uttryck för betydelsekategorin diminutiv i danskan och betrakta den som högst levande och produktiv (Møllers perspektiv) men även se den som icke-produktiv och bara kvarlämnad i spår från gamla avledningar med *-(l)ing* om man utgår ifrån diminutiv i termer av suffiavledningar (Farø & Schoonderbeek Hansens perspektiv).

2.2 Diminutiv i svenskan

Förhållandet i svenskan styrs precis som det i danskan av diminutivdefinitionen. En rimlig utgångspunkt är enligt mig *NE:s* definition eftersom den även passar för att beskriva diminutivspråkens diminutiv men att inte begränsa företeelsen till enbart suffix utan även se andra ordbildningar och konstruktioner som möjliga uttryck för diminutiv, med andra ord titta på betydelsekategorin och i Møllers anda se diminutiv som ett semantiskt fenomen.

En svensk diminutivändelse som redan nämnts är *-(l)ing*. Rester av denna hittar man t.ex. i ett ord som *killing* = unge av get. HIST.: sedan förra hälften av 1300-talet (*Upplands-lagen*); fornsv. *kidhlinger*, diminutivbildn. till *kid* (*SAOB*). En annan aspekt av diminutiv, dvs. dess strikt fysiskt förminskande egenskaper finner vi i förlederna *lill-*, *små-* och *pytte-* och *mini-*.

⁸ Språk som uttrycker diminutiv med suffixavledningar, såsom flera av de romanska och slaviska språken, t.ex. ryskan, spanskan och italienskan.

Dessa fyra förleder är diminutivbildande och kan sammanfogas både med adjektiv och substantiv i mer eller mindre vardagliga former: *lillgammal*, *lilltå*, *småhungrig*, *småbarn*, *pytteliten*, *pyttemun*, *minidator*, *minigolf*. Avledningar med de första två av dessa förleder har bildats i flera hundra år och är produktiva än i dag: *lillfinger* (sedan 1662) (SAOB), *lilllördag* (2000-talet (?)), *småfågel* (sedan ca 1500) (SAOB), *småfajt* (2000-talet (?)) men de tycks inte uttrycka någon egenskap utöver litenheten, eller rättare sagt, den förminskande betydelsen. Följaktligen verkar inte diminutivitetens smeksamma egenskap kunna uttryckas med ovanstående förleder. Dock finns det språkforskare som anser att det svenska suffixet *-is* kan uppbära denna betydelsemodifierande egenskap. Detta stärks av Gunlög Josefsson i hennes uppsats *Tjänis, knäppis och brallis; om suffixet -is i modern svenska* (2002) där hon skriver att *-is* är ett suffix med bland annat en diminutiv betydelse. Hon resonerar vidare att "[m]ed diminutiva avser jag inte främst 'fysiskt liten' utan ser betydelse som ett uttryck för en 'mjuk och familjär talarattityd'." (Josefsson 2002:14) Hon illustrerar detta med bland annat orden *kramisar*, *tuttisar* och *flörtisar*. Avledningar med *-is* har dock varit produktiva under mer än hundra år och inte alla kan beskrivas i termer av diminutiv, därför ska jag göra en beskrivning av suffixet för läsaren för att klargöra vilka *-is*-avledningar som kommer att behandlas i uppsatsen.

Det finns en mängd svenska ord med ändelsen *-is*: *bebis*, *polis*, *pluggis*, *gratis*, *grattis*, *potatis*, *singularis*, *alkis* och *koncis*. Dessa ord har inte mer gemensamt än just de finala fonemen men kan vidare delas upp i ord som är inlånade till svenskan med ändelsen *-is* och svenska ord som är avledda med suffixet *-is*. I den första gruppen hittar man lånord 1) från latinet: *singularis* och *gratis*, 2) från franskan: *polis* och *koncis* (vilka skiljer sig från resten då de är betonade på sista stavelsen) och 3) från engelskan: *potatis* och *bebis*. Den andra gruppen av *-is*-ord är bildade i svenskan och har således ett *svenskt* suffix och det är dessa konstruktioner som behandlas i uppsatsen.

Enligt Inghult 1968 har avledningen *-is* antingen förts in i svenskan via västgötaknallarnas språk eller tillkommit genom att studenter lekfullt latiniserat svenska ord. Hursomhelst började suffixet att användas i svensk ordbildning i slutet av 1800-talet: *lantis* (1890), *tjockis* (1897), *kompis* (1892), *kondis* (1897 i bemärkelsen 'konditori' och 1949 i bemärkelsen 'kondition') (SAOB) Ulla-Britt Kotsinas, som bland annat forskat om slang- och ungdomsspråk, beskriver *-is* i likhet med *-o* (pucko) som slangsuffix och skriver att deras uppgift tycks vara att slangifiera ett normalord. (Kotsinas 2003:9) Även Ulf Teleman talar om ordbildning med avledningen som "mer eller mindre slangbetonat talspråk." (Teleman

1970:84) Utöver att ge ordet en slangartad eller vardaglig karaktär brukar *-is*-avledningar beskrivas som tillkomna genom strykning/förkortning ('vaktmästare' *vaktis*, 'loppmarknad' *loppis*). Thorell 1984 säger att orden tillkommit genom samtidig förkortning och suffixavledning och Söderbergh 1968 beskriver i samma anda hur de bildas genom att man "stympar ett ord efter första stavelsen och lägger till *-is*".

Suffixet verkar alltså kunna användas för att förkorta ett ord och/eller ge det en vardaglig karaktär: *folkis* 'folkhem' eller 'folköl', *stammis* 'stamkund', *baggis* 'bagatell', *grattis* 'gratulerar'). Därtill tycks det kunna gå att nominalisera ett adjektiv: 'tjock' (*en*) *tjockis*, 'feg' (*en*) *fegis*, 'knäpp' (*en*) *knäppis*. Och i åtminstone två fall har man med suffixet bildat en interjektion: *grattis* och *tjänis*.

Att flera av de tidigare *-is*-avledda orden, helt eller delvis, tycks ha mist sin slangartade karaktär såsom *dagis*, *kompis* och *funkis* verkar på senare år ha urholkat slangfunktionen i orden. Kotsinas skriver "Idag tycks dess (*-is*-avledningarnas) produktivitet dock ha minskat i ungdomsslangen, och frågan är om *-is* numera faktiskt är så starkt slangmarkerande som det var för några decennier sedan, eller om det snarare uppfattas som ett ganska vardagligt ordbildningselement, så att även den argaste slangmotståndare kan använda *dagis*, *lekis*, *fritis*, *kondis* 'konditori' och 'kondition' samt *Friskis* och *svettis*." (Kotsinas 2003:9) Hon spekulerar vidare om huruvida vi kanske är på väg att få ett suffix som kan användas för att korta ner lite officiella ord utan att de får en klang av vårdslöshet eller respektlös slang. (Kotsinas 2003:9)

Men hur passar orden *pussis*, *kramis* och *tuttisar* in i bilden? De är ju varken stympade eller förkortade ordbildningar, har inget intryck av vårdslöshet eller respektlös slang och är knappast bildade från ord med lite officiell prägel. Ordbildningar som dessa har diminutiv betydelse, enligt Josefsson och det är dessa som jag kommer att intressera mig för i uppsatsen.

Precis som i Farø och Schoonderbeek Hansens (2010) beskrivning av danskan så används ofta adjektivet *liten* i uttryck som på tyska eller spanska skulle uttryckas med ett diminutivsuffix. Huruvida det i svenska fraser med förminskande adjektiv kan vara tal om diiminutiv eller inte kommer att diskuteras i avsnitt 4.1.

Sammanfattningsvis har jag kommit fram till att *NE:s* definition passar bäst för min studie om diminutiv i svenskan men att inte bara suffixavledningar ska kunna ses som uttryck för diminutiv utan även andra element. Utöver den strikt fysiskt förminskande egenskapen kommer jag även att titta på uttryck för fenomenet i form av smeksamhet, pejorativitet och

social diminutivitet, dvs. helt i linje med *NE* förutom att även social diminutiv kommer att undersökas då denna aspekt tycks ha en viktig betydelse i Dardanos respektive Goochs beskrivningar av diminutiv.

3 Metod och material

Materialet som analyseras består både av satser och fraser som framförallt är hämtade från bloggplattformen *www.devote.se*. De flesta av dessa bloggar är skrivna av unga tjejer; medelåldern är 18,5 år. När jag sammanställt undersökningsmaterialet har jag sökt efter fraser som skulle kunna betraktas som uttryck för diminutivitet genom att använda min egen språkkänsla, eller genom att titta på diminutivbruket i ett annat språk och försöka se om motsvarande konstruktioner finns i svenskan.

Jag har även använt språkprov från andra studier eller översikter som väl illustrerar ett visst bruk av diminutiv, framförallt från Gooch 1970, Patota 2006 och Josefsson 2002.

Utöver den ovan nämnda undersökningstypen kommer jag även att använda mig av komparativ metod, dvs. efter att ha undersökt förhållandet i svenskan, göra jämförelser med andra språk, framförallt spanskan och italienskan.

Jag kommer inte att behandla smeknamnskonstruktioner eftersom det spänner över ett alltför stort fält och då omfattande studier redan gjorts på området.

4 Analys av svensk diminutiv

I detta avsnitt behandlas olika uttryck för betydelsekategorin diminutiv i svenskan. Det görs en beskrivning av hur de uppträder och vad som kännetecknar dem. Följande aspekter av diminutiv, vilka är sprungna ur min teoribakgrund i avsnitt 2 kommer att analyseras: förminskning, smeksamhet, nedsättande och social diminutiv.

4.1 Förminskning

För att förtydliga så är det konkret förminskning (strikt fysisk förminskning) som rubriken åsyftar och ska inte blandas ihop med avsnitt 4.2 om smeksamhet 4.4 om social diminutiv som också i någon mån behandlar en form av förminskning.

Ett vanligt sätt att uttrycka förminskning i svenskan är med hjälp av en adjektivistisk förled: *lill-*, *små-*, *pytte-* och *mini-*. Dessa är mycket produktiva och har, vilket tidigare nämnts, gett upphov till nya ord men kan även användas av den enskilde språkbrukaren för att modifiera ett redan existerande ord; de kan med andra ord uttrycka både, vad Dardano kallar, *falsk* och *äkta* diminutiv. *Lillfinger* är inte ett litet/förminskat finger utan namn på ett av våra fingrar, precis som pekfinger och ringfinger, det är med andra ord lexikaliserat. Däremot skulle *en lillkille* kunna vara just en liten kille. På samma sätt är ett *pyttehotell* ett (väldigt) litet hotell eftersom ordet inte är någon vedertagen benämning på ett vandrarhem, gästhus eller bed & breakfast.

Samtliga av ovanstående adjektivistiska förleder kan determinera substantivrötter: *lillfinger*, *småkakor*, *pyttetäcke*, *minidator*; *lill-*, *små-* och *pytte-* adjektivrötter: *lillgammal*, *småhungrig* och *pytteliten*; det är dock bara *små-* som kan determinera verbrötter: *småäta*.

Ett annat sätt att uttrycka förminskning är genom att kort och gott använda adjektivet *liten*. Snövits sju små dvärgars litenhet uttrycks med ett adjektiv, vilket säkerligen förmedlar ett lika precist förminskande som ett suffix skulle göra. Vill den svenske språkbrukaren förminska något ytterligare ett steg använder han/hon en kombination: *en liten småtjuv*, *små pyttebarn* eller *ett litet minihelvete*; räcker inte den dubblade förminskningen får ytterligare ett led läggas till. I ett inlägg på sin blogg berättar Björn att han följt med sin pappa från Borlänge till Örebro, där pappan ska ha en anställningsintervju, för att inte behöva sitta hemma i sin lilla lägenhet och göra ingenting. Han rubricerar detta inlägg ”Pytteliten mini-semester”. För Björn räckte inte två nivåer av förminskning till för att uttrycka resans litenhet utan han behövde tre⁹. I ljuset av Björns tre nivåer vore det ogrundat att ifrågasätta svenskans möjlighet att uttrycka strikt förminskande diminutivitet.

Även *-(l)ing* bör nämnas i denna genomgång. Det är inte längre (särskilt) produktivt men många ordbildningar lever kvar med suffixet. *-(l)ing* uttryckte en förminskad form av det

⁹ Man skulle dock kunna diskutera om det verkligen rör sig om en dubblad eller tredubblad förminskning av samma typ eller om det rör sig om olika typer av förminskning.

källordet betecknade och har bland annat lämnat många spår efter sig i djurvärlden, vilket man märker i ord som t.ex. *geting* (SAOB skriver att den troligen fått sitt namn, liten get, eftersom dess antenner kan liknas med horn.) och *kulting* 'spädgris' och benämningen på en liten katt eller kattunge har enligt SAOB gett upphov till tre olika dialektala *-ing*-avledningar: *källing*, *kättling* och *kässling*. Men suffixets diminutiva användning förbehölls inte bara djurvärlden utan brukades i flera skilda fält.

-(l)ing kunde eventuellt även användas i konstruktioner där inte storleken, på det som källordet betecknade, skulle modifieras utan för att tillföra pejorativa eller smeksamma nyanser men det behandlas under respektive avsnitt.

Suffixet är inte längre (särskilt) produktivt i svenskan, åtminstone inte i rikssvenskan, även om ett ord som *fossing* '(barn) fot', enligt SAOB, tillkom 1904 och därför är en relativt modern nybildning. Man skulle vidare kunna undersöka om suffixet förekommer i barnspråk i denna betydelse, med tanke på ord som *vovsing* och *handsingar*. Hursomhelst ska det inte blandas ihop men den produktiva substantivbildaren *-ing* som den svenske språkbrukaren dagligen möter i alla möjliga kontexter: *tidning*, *armhävning*, *kvotering*.

Slutligen kan nämnas alla de lånord som är diminutiva i sin betydelse, både på källspråket och på svenskan, häribland finner vi *cigarett* (cigarr + ett(e) som är ett franskt diminutivsuffix) och *figurin* (figur(a) + in(a) som är ett italienskt diminutivsuffix. Dessa inlåns inverkan på det svenska språket bör dock inte förringas eftersom den enskilde svenske språkbrukaren kan låna det ursprungligen utländska suffixet om använda det för att göra svenska diminutivavledningar. Bloggaren Stackebil berättar att hon ska gå på en *lunchett* i stan med en väninna. En annan bloggare, Garran, avslutar ett inlägg med frasen: "Kramett på er!" Och en förvirrad bibliotekarie väddar om hjälp, på bibliotekets öppna nätforum, hon skriver: "En av våra låntagare är på jakt efter en beskrivning av en *visett*. Det ska enligt låntagare vara ett musikaliskt uttryck för en omgjord visa ..." Så den, i det här fallet, ursprungligen franska diminutivbildaren är i viss mån även en svensk diminutivbildare för varken *lunchett*, *kramett* eller *visett* är några franska inlån.

Sammanfattningsvis tycks diminutiv i dess strikt fysiskt förminskande form vara vanligt i svenskan och möjlig att uttrycka på flera sätt. *-(l)ings* betydelse är marginell och därför rör det sig framförallt om element som inte har en suffixform, däribland förlederna *lill-*, *pytte-*, *mini-* och *små-* samt adjektivet *liten*.

4.2 Smeksamhet

Med smeksamhet menar jag en inställning av välvillighet, ömhet eller gulligfierande. I dagens svenska finns det åtminstone ett ordbildningselement som, i vardagligt tal, uttrycker smeksamhet, nämligen suffixet *-is* (om dess olika betydelser redogjordes det för i avsnitt 2). Den smeksamhetsgivande användningen av affixet tycks dock vara tämligen modern och fortfarande inte helt vedertagen. Nedanstående meningar är hämtade från olika bloggar och här uttrycker *-is*-suffixet smeksamhet.

- (1) Den *sötisen* blir jämt bra på bild.
- (2) Mickis är hemma och jag är *gladis*.
- (3) På stan med *mammis*.
- (4) Trevlig *helgis*!
- (5) Det ända positiva är att jag har fått en *killis*.¹⁰

Jag tolkar att *sötisen* (1) betyder 'den där söta personen/tjejen' med en nyans av smeksamhet snarare än litenhet. Visserligen är *-is* också ett praktiskt element som kan omforma ett adjektiv till ett personbeskrivande substantiv, t.ex. *tjockis* från *tjock*, men i exemplet ovan tycker jag mig ana mer än bara en nominalisering. I nästa exempel (2) kan inte *-is*-avledningen motiveras av ett ordklassbyte, i sådana fall borde det rimligen finnas en obestämd artikel. Jämför med, *Jag är snygging* eller *Jag är sötnos*. Det rör sig med andra ord om ett *-is* som modifierar adjektivet *glad*, och enligt mig i termer av smeksamhet. Likaså resten av meningarna (3-5) kan svårligen tolkas som annat än uttryck för smeksamhet. I exemplen 3 och 5 avleds substantiven 'mamma' och 'kille', vilka är personer i bloggarens närhet som denne känner ömhet för. Exempel 4 däremot är ett uttryck för en annan smeksamhet; där handlar det om att göra hälsningen 'Trevlig helg' mer smeksam, vilket måste motiveras av bloggarens relation till personerna som hälsningen riktas till. Suffixet kan alltså både användas för att säga något om talarens relation (eller uppfattning) till(om) det som källordet betecknar, eller modifiera tonen på ett meddelande för att uttrycka smeksamhet till den

¹⁰ Felstavningarna *ända* istället för *enda* och *positiva* istället för *positiva* är inte mina utan bloggarens.

tilltalade. Josefsson (2002:15) talar om den senare typen i termer av talarattityd och illustrerar med ett autentiskt exempel:

(6) *-Tildis* ('Matilda') kan du hämta *stråkisen* ('stråken')?¹¹

Josefsson menar att föräldern i användandet av dessa ord signalerar en mindre auktoritär attityd till uppmaningen än vad samma mening men utan diminutiver skulle göra:

(7) *-(Ma)tilda*, (kan du) hämta stråken!

Mammis i exempel 3 är följaktligen inte uttryck för samma aspekt av smeksam diminutiv som *Tildis* i exempel 6, i det förra handlar det om att uttrycka smeksamhet för det som källordet betecknar och i det senare om att smeksamt modifiera ett meddelande (en uppmaning) så att den tilltalade lättare tar emot det.

Mängder av *-is*-avledningar som i exemplen ovan fanns att finna på bloggarna och tycks vara produktiva i flera olika varianter.

Som slutsats anser jag att *-is* bl.a. kan användas som ett diminutivsuffix, dvs. genom att på ett eller annat sätt förmedla smeksamhet. Dock finns det säkerligen även andra sätt att förmedla smeksamhet, t.ex. med adjektivet *liten*.

4.3 Nedsättande

I *NE*'s definition av diminutiv beskrivs det utöver förminskandet och smeksamheten kunna ge pejorativa bitoner. Formuleringen utesluter inte att diminutiv kan uttrycka pejorativitet utan att samtidigt uttrycka förminskning. Med andra ord inordnar *NE* betydelsekategorin 'nedsättande' under diminutiv. Gooch (1970) delar upp denna betydelsekategori, dels under diminutivrubriken när det rör sig om förminskning och nedsättande, dels som en egen kategori när den bara uppvisar pejorativa drag. Jag kommer att följa *NE* och inte skilja på olika typer av nedsättande utan se alla inom ramen för diminutiv.

Att ge en fras eller ett ord pejorativa bitoner i svenskan kan göras på några olika sätt, vilka är mer eller mindre entydiga i sin nedsättande betydelse. Suffixet *-is* kan användas i konstruktioner som i betydelsen är pejorativa, t.ex. *alkis*, *skummis*, *fulis* och *tjockis* men

¹¹ I Josefssons uppsats var exemplen kursiverade men jag har valt att bara låta *-is*-avledningarna vara kursiva eftersom mina egna exempel är utformade efter den principen och jag inte vill skapa inkonsekvens eller förvirra läsaren.

pejorativiteten kan enligt Josefsson 2002 inte tillskrivas suffixet utan i stället förklaras med att stammens pejorativa grundbetydelse (*alkoholist, skum, ful och tjock*) bibehålls. Ett liknande förhållande föreligger också i avledningar med *-(l)ing*: *fuling, usling, galning* och *-o*: *fyllo, fetto, fulo*. Om man däremot undersöker hur konstruktioner med efterlederna *-(d)jävel, -helvete* och *-fan* används blir utfallet ett annat då deras förmåga att ge grundordet en pejorativ biton är otvivelaktig; det är onekligen *-jävel* som ger ordet *cykeljävel* sin pejorativa klang och därmed skiljer sig denna typ av efterled från suffixen *-is, -o* och *-(l)ing*.

I *SAOB* finner vi under *djäv* först beskrivningen: ”(beteckning på) person man tycker illa om <kan uppfattas som stötande>...”, men ett par punkter ner kan man även läsa: ”ä. om föremål <vard.>:skodjävel ...”. *Skodjävel* är sammansättning av substantiven *sko* och *djäv* och på ytan ser den ut precis som andra sammansättningar av samma typ såsom *klassrum* (klass+rum) eller *äppelpaj* (äppel+paj), men vid en närmare anblick uppvisar konstruktionen ett drag som skiljer sig från de andra två exemplen. I Josefsson 2009 beskrivs sammansättningar bestående av substantivrot+substantivrot (vilket ovanstående tre fall onekligen är) som den mest produktiva typen. I tolkningen av sammansättningarna skriver Josefsson att ”efterlederna som regel (är) den viktigaste delen medan förlederna utgör en slags bestämning.” Hon refererar längre ner till vad man på engelska kallar ISA-regeln¹², dvs. ”a houseboat **is** a boat, a boathouse **is** a house”. Om man applicerar denna regel på *klassrum* och *äppelpaj* kommer man till slutsatsen att den förra beskriver en typ av rum och den senare en typ av paj, vilket säkerligen ingen skulle ifrågasätta, men tittar vi på sammansättningen *skodjävel* är efterledens huvudledsstatus inte lika självklar för det är väl snarare *sko* som är huvudordet än *djäv*(?) Det skulle inte vara rimligt att anta att *djäv* (*SAOB*: (beteckning på) person man tycker illa om) kan determineras av substantivet *sko*, vi har ju t.ex. inga konstruktioner av typen *skoälskling* eller *skobästis*. Om man läser vidare i Josefsson 2009 under avsnittet om sammansättningar finner man även typen *kopulativa* sammansättningar. Dessa utgörs av konstruktioner som *sötsur* och *gulblå* och består inte av ett determinerande led som står till vänster och ett huvudled som står till höger, utan två led på samma nivå, dvs. när något är sötsurt så är det både sött och surt. *Skodjävel* kan dock knappast betraktas som en kopulativ sammansättning då en föreställning om ett ting som är lika mycket *sko* som *djäv* säkert skulle vara främmande för de flesta. Konstruktionen passar heller inte in i beskrivningen av *bahuvrihisammansättningar* (eller *possessiva* sammansättningar. Dessa betecknar något i form av en egenskap eller ett utseende: *rödstjärt* ’en fågel som har en röd

¹² Först introducerat i Spencer & Zwicky 1998.

stjärt', *tre fot* 'ett kokkärlsställning som har tre ben'. *Skodjävvel* passar alltså inte in under någon av Josefsson typbeskrivningar utan är ett uttryck för en annan typ av sammansättning och kanske till och med en annan typ av ordbildning. Med viss försiktighet skulle man kunna påstå att begreppet *sammansättning* är missledande eftersom det för tankarna till typer av ovan presenterade konstruktioner medan en rättvisare jämförelse skulle kunna göras med en avledning som modifierar grundordet. 'En hundis' kan beteckna 'en söt/gullig hund' så varför skulle inte en *-(d)jävvel* på samma sätt kunna vara ett element som tillför en pejorativ biton åt källordet(?)

Josefin, 18 år, håller på att ta körkortet och utbrister i sin blogg "Trött på dig, bokjävvel". I denna konstruktion är det återigen rimligare att se *bok* som huvudordet. Dessutom skulle man kunna byta ut det mot *jävla bok* utan att egentligen förändra innebörden. Samma typ av användning återfinns i en mängd konstruktioner i allt från "systemens ungjävvel" till "jävla polisjävvel" eller i Eckermans blogg där man kan läsa: "Igår skulle jag och Andreas åka på affären och panta men kom inte in i biljävveln". Eckermann skulle lika gärna ha kunnat skriva min jävla bil utan att riskera att förmedla mer eller mindre frustration.

En annan aspekt av *-(d)jävvel-* användningen som stödjer hypotesen att den inte har samma huvudledsstatus som *rum* i *klassrum* är hur den i vissa konstruktioner inte styr sammansättningens genus trots att detta i regel bestäms av efterledens genus. I bloggen Jewn t.ex. berättar bloggaren att hon "är gift, har två barn, och ett husjävvel". 'Jävvel' har som känt utrumgenus och 'hus' neutrumgenus. Språkbrukaren har säkerligen inte varit ovetande om detta utan låtit sig styras av sin språkkänsla när artikelvalet gjordes; detta måste i sin tur ha motiverats av att 'hus' uppfattats som huvudord och följaktligen genusbestämare. Man skulle vidare kunna tänka sig att konstruktionen *en husjävvel* skulle leda tankarna till en determinerande förled *hus* och en efterled med huvudordsstatus med grundbetydelsen " (beteckning på) person man tycker illa om", dvs. kanske en husfixerad person som man ogillar. I sådana fall kan *-(d)jävvel* i ordbildningskonstruktioner både tolkas i termer av ett pejorativt suffix och en substantivrot.

Även *-fan* och *-helvete* uppvisar samma egenskaper: de kan pejorativt determinera/avleda förleden i olika konstruktioner, deras genus behöver inte styra "sammansättningens" och de kan översättas med 'jävla + förleden'. På garaget.org skriver Fetvolvopower: "Jag är en pojkfän på 26 bast ...", Fröken Bovary skriver på sin blogg: "Den dagen då vanligt folk engagerar sig [...] tar rasistfän i örat när den skriker [...]Ja då ska jag tänka om" och i ett

forum på *ungdomar.se* skriver Sonecha till Sockerfritt efter att den senare lagt ut ett antal foton på sig själv ”SLUTA ÖVERGLÄNSA MIG, FLICKHELVETE.” Apropå vacklande genus finner man konstruktioner som ”Ska fortsätta med UF nu. Och försöka få tag på ett jobbfaan och APU-plats.” samt Bloggaren Thereses inlägg ”Blev ingen igår eftersom jag satt fast i eslov i 3 timmar pga ett trädfaan som hade blåst ner över tågrälsen.”

Även substantivroten *skit-* på förledsposition kan fungera pejorativt jämte sin egentliga betydelse: 1a) *skitfilm* (en dålig film), 1b) *skithus* (ett hus för skit/där man skiter = en toalett) samt ett antal mer eller mindre dialektala morfem såsom: *piss-*, *mög-* och *röv-*.

4.4 Social diminutiv

Giuseppe Patotas *social diminutiv* motsvarar inte en specifik konstruktion i svenskan utan kan uttryckas på olika sätt. Om man först tittar på Patotas exempel *Aspetti un attimino...* ’Vänta en (*liten*) stund ...’, så låter sig frasen bäst översättas med *liten stund* och likaså med meningen *Mi fa uno sconticino?* ’Kan jag få (*lite*) rabatt’ samt med *Metta una firmetta qui sotto e l’auto è sua!* ’Gör en (*liten*) namnteckning här så är bilen din’. Att detta är uttryck för samma kärnbetydelse kan till viss del styrkas med att en italiensk översättning av ’Vänta en liten stund’ inte skulle ha översatts ordagrant, dvs. ’Aspetti un attimo piccolo’, utan just med en diminutivavledning. På svenska skulle man dock ofta kunna översätta meningar av denna typ med *skulle* + *hjälpverb*: ”Skulle man kunna få rabatt?”, och kanske dessutom negera satsen för att mildra eller försvaga en fråga än mer: ”Skulle man inte kunna få (*lite*) rabatt?”.

Utöver dessa typer av omskrivningar skulle ett nytt uttryck för social diminutiv kunna urskiljas i viss användning av *-is*, om än väldigt talspråklig och (fortfarande) inte bruklig i de kontexter varifrån Patotas exempel är hämtade. Ett uttryck för detta finner man i följande exempel: ”Hej Kenza! ja har en liten frågis:P”. Den fråga som ställs av en viss Felicia till Kenza på den senares blogg är hur Kenzas namn uttalas. Felicia säger att hon och hennes kompisar uttalar Kenzas namn på olika sätt och vill bringa klarhet i hur det egentligen ligger till. Av inlägget framgår det att Felicia och Kenza inte känner varandra och vid en närmare titt på bloggen framgår det att Kenza är en programledare, egenföretagare, har egna klädkollektioner m.m., dvs. en bloggande kändis. Felicias *is*-avledning kan mot denna bakgrund knappast beskrivas i termer av smeksamhet eller kärleksfullhet utan snarare i form av förminskande eller förmildrande; man kan föreställa sig att frågan är aningen direkt och kanske lite genant och att

därför *is:et* är avsändarens sätt att på ett odramatiskt sätt söka svar på sin undran. Hon har alltså uttryckt social diminutiv med ett suffix.

I en annan blogg återges en dialog som bloggarens väninna hade med en expedient under samma dag. Väninnan har köpt en vinterjacka och står vid kassan för att betala:

- (8) -Kan jag få kvitto också?
 -Har du en krona?
 -ne, kan jag få en liten påse också?
 -Tack.
 -Tack

Vad som är intressant med detta språkprov är att ordet *liten* används om påsen som ska rymma en vinterjacka. Säkerligen har expediten varken försökt pressa ner jackan i en liten påse eller förundrats över ordvalet, tvärtom har denne utan tvekan valt en passande (ganska stor) påse, lagt i jackan och inte tänkt på det längre. Denna användning av *liten* kan, enligt mig, beskrivas i termer av social diminutiv. Patota beskrev detta som när man vill mildra eller försvaga en uppmaning samt när man vill fråga eller be om något på ett vänligare sätt (se avsnitt 2) och det är just vad flickan i exemplet ovan (8) gör, hon ber om något på ett snällare sätt.

5 Komparativ analys av diminutiv

I detta avsnitt jämförs svensk diminutiv med andra språks diminutiv, framförallt spanskans och italienskans för att finna likheter och skillnader. Samma diminutivfält som analyserades i avsnitt 3, dvs. kategorierna *förminskning*, *smeksamhet*, *nedsättande* och *social diminutiv* kommer att utgå ifrån.

5.1 Förminskning

I strikt förminskande betydelse har vi sett att den moderna svenskan ofta bildar en sammansättning med en adjektivistisk förled i stället för att avleda källordet med ett suffix. Om man ser detta mot bakgrund av *SAOB*:s definition: ” som uttrycker förminskning” så finns

det ingen anledning att betrakta italienskans *fratellino* (fratello 'bror' +ino (diminutivsuffix)) som mer diminutivt än svenskans *lillebror*. Italienskan har inte heller bara *ett* suffix för att uttrycka diminutiv. Tvärtom finns det åtminstone elva olika suffix för att uttrycka diminutiv i bruk (Patota 2006):

(9) -acchiotto	<i>orsacchiotto</i>	'en nalle (liten björn)'
-ino	<i>tavolino</i>	'ett litet bord'
-etto	<i>zainetto</i>	'en liten ryggsäck'
-ello	<i>alberello</i>	'ett litet träd'
-icciòlo	<i>stradicciola</i>	'en liten väg'
-icchio	<i>avvocatichio</i>	'en dålig advokat'
-iciattolo	<i>fiumiciattolo</i>	'en liten flod'
-uccio	<i>caffeuccio</i>	'en liten (kopp) kaffe'
-ùcolo	<i>professorucolo</i>	'en dålig lärare'
-(u)olo	<i>montagnola</i>	'en kulle (ett litet berg)'
-otto	<i>cucinotto</i>	'ett litet kök'

Utöver dessa elva suffix brukas det i talspråket dessutom kombinationer av dessa suffix för att kunna uppnå ytterligare förminskning t.ex. *-etto + -ino = -ettino*, som vi har sett finns det även svenska sätt för att dubbla eller tredubbla den förminskande modifieringen (se avsnitt 4.1). Om man däremot uteslutande reserverar diminutivtermen för suffixavledda ord så står sig svenskan inte alls, men då det är betydelsekategorin som jag utgår ifrån i uppsatsen och inte formen så är detta faktum irrelevant. Vidare kan diminutivsuffixets status som förminskande element och dess utbytbarhet mot andra element i olika språk t.ex. märkas i översättningar av HC Andersens *Den lille Havfrue*. Berättelsen handlar om en sjöjungfru som råkar vara liten vilket HC Andersen (och danskan) uttrycker med ett adjektiv, vilket även är fallet i svenskan *Den lilla sjöjungfrun* och engelskan *The Little Mermaid*. Om man däremot tittar på de romanska språken skulle man kunna tro att sjöjungfruns litenhet där alltid beskrevs

i form av ett suffix med så är det inte. Inte heller om man tittar på tyskan och nederländskan som även de har möjligheten att uttrycka diminutiv i form av ett suffix.¹³

(10)	Italienska:	<i>La sirenetta</i>
	Portugisiska:	<i>A pequena Sereia</i>
	Spanska:	<i>La sirenita</i>
	Franska:	<i>La Petite Sirène</i>
	Nederländska:	<i>De kleine zeemeermin</i>
	Tyska:	<i>Die kleine Meerjungfrau</i>

Ovanstående översättningar (från wikipedia.org) är alltså försök att återge *lille* i originaltiteln på det bästa sättet språket kan erbjuda. Att bara två (italienskan och spanskan) finner ett diminutivsuffix vara det bästa alternativet förmedlar en bild av att suffixformen inte ens i diminutivspråken skulle ha ensamrätt på att uttrycka diminutiv.

Det fornnordiska *-(l)ing* korresponderar säkerligen till stor del mot spanskans och italienskans diminutivsuffix, men med tanke på att det i svenskan inte längre används i nybildningar kommer det inte att behandlas vidare.

5.2 Smeksamhet

I avsnitt 4.2 föreslås *-is* vara det element som med en smeksam nyans modifierar källordet i svenskan, vilket dock görs med reservation för att det skulle kunna finnas andra sätt att uttrycka detta (t.ex. med en adjektivistisk förled, ett adjektiv eller en omskrivning).

Hursomhelst finns det aspekter av denna *-is*-användning som antyder att det skulle röra sig om ett smeksamhetsförmedlande diminutivsuffix av spanska mått. Gooch beskriver att sådan diminutivanvändning undviks i 'normalt tal' eftersom den ger språket en lite fånig klang. *-ito*-avledningen i *bosquecito* t.ex. är enligt honom ett element som mer för tankarna till något 'gulligt' än något 'litet' och följaktligen skulle en spanjor sända ut signaler som inte var

¹³ Förminskandet är fetstilat

passande i normalt tal, om han använde *bosquecito* i stället för mer neutrala *bosquecillo* eller *bosque pequeño*; han skulle kanske rentav ge ett oseriöst intryck.

Även *-is* verkar kunna färga talet till att bli alltför gulligt och lite fånigt och därför undvikas i normalt tal. Detta påstående förutsätter dock att man skiljer på gulligfierande *is*-användning och annan *-is*-användning som t.ex. i ord som: *funkis* och *dagis*¹⁴. Nedanstående exempel är hämtade ur en blogg och kan jämföras med Goochs *bosquecito*:

(11) min lille *hundisen*

Megakramis till sara idag och en liten *kramis* till er andra

Snart blir det en *duschis* och sedan kanske en power nap.

Ovanstående uttryck skulle säkert undvikas i normalt tal av de allra flesta just för att de uttrycker något gulligt och är alltför nära förknippat med en viss typ av vardagligt (barnsligt) tal.

5.3 Nedsättande

De, i avsnitt 4.3, presenterade förslagen på svenska ordbildningselement som uppvisar pejorativa drag tycks skilja sig från åtminstone de romanska språkens pejorativa diminutivsuffix. I italienskan t.ex. finns det flera olika ändelsen som kan ge en nedsättande biton åt källordet men suffixen i sig tycks inte uppvisa en lika starkt negativ och stötande karaktär som svenskans *-(d)jävvel*, *-helvete* och *-fan*. Italienskans *-icchio* används nästan uteslutande för att modifiera källordet nedsättande och man finner avledningar med suffixet i ord som: *governicchio* (*governo* 'regering' + *icchio*) och *avvocatichio* (*avvocato* 'advokat' + *icchio*) men de båda orden skulle nog snarast översättas till svenska som 'dålig/icke-fungerande regering' och 'dålig/okunnig advokat', inte 'regeringhelvete' och 'advokatjävvel'.

Gooch talar på samma sätt om förhållandena i spanskan och hur man med ett ord som *animale* 'djur' med olika diminutivsuffix kan nyansera ordet på olika sätt: "es un animalito precioso = he's a lovely (attractive) little creature (Gooch 1970:6); ¡que animalillo más repugnante! =

¹⁴ I avsnitt 4.2 görs en ansats till att tydliggöra den distinktionen.

what a revolting (wretched) little creature” (Gooch 1970:6) I inget av fallen skulle de svenska efterlederna kunna användas i ett likvärdigt översatt svenskt uttryck; den pejorativa bitonen i denna typ av spanska och italienska diminutivsuffix är mycket mer subtil och inte förbehållen vulgärt vardagligt tal, tvärtom kan man till och med återfinnas det hos poeter och författare som vill förmedla en viss pejorativ nyans för att mer träffande beskriva ett förhållande eller ett utseende. Följande utdrag ur en dialog mellan Don Eligio och Doña Sacramento i *El Genio Alegre* illustrerar väl på vilket sätt detta nyansrandet kan användas på spanskan och hur det skiljer sig från svenskan (Gooch 1970:8):

(12) Don Eligio: -¡Bien! ¡Muy bien! ¡Perfectamente bien! De todo lo qual yo colijo que usted autoriza, en el austero palacio de los Arrayanes, la construcción de ese teatrillo ...

(-Very good! Very well then! Fine! I gather from all this that you give your permission for the construction, in the austere palace of Myrtles, of that wretched little theatre ...)

Doña Sacramento: - Teatrillo, no; teatrino ...

(-Not wretched little theatre; delightful little theatre)

De svenska ordbildningselementen som presenterades i 4.3 kan omöjligt användas på ett liknande sätt som i replikbytet ovan. *Teaterjävvel* skulle väckt alltför mycket anstöt och har inte alls samma stilistiska värde. En annan aspekt av *-(d)jävvel* och i det här fallet *-illo* är att den senare jämte sin pejorativa nyans även säger något om storleken på det avledda ordet vilket den förra inte i någon utsträckning alls gör, dvs. *-illo* är både nedsättande och konkret förminskande.

5.4 Social diminutiv

Det mest gångbara och oproblematiska sättet att översätta uttryck för social diminutiv i italienskan och spanskan till svenska är antagligen med ordet *lite(n)*. Både Gooch och Patota tar upp ett exempel för hur man på ett mjukare sätt kan be någon att vänta/dröja: it. *un attimino*, sp. *un momentito* 'ett (litet) ögonblick'/'en (liten) stund.' Det är viktigt att skilja på

denna typ av sociala diminutiv med strikt förminskande diminutiv. I avledningen *momentito* är inte det begränsade antalet sekunder/minuter(/timmar?) det centrala, utan den talarattityd som förmedlas. Om man jämför med exempel 8 där frasen *liten påse* används så blir det tydligare var i diminutivitet ligger. Det blir också tydligt att denna typ av diminutiv i allra högsta grad används i svenskan och motsvarar de suffix som diminutivspråken använder för att förmedla sociala diminutiv. Ett annat uttryck för detta, i italienskan, finner man i ett inlägg på ett forum för japansk serietecknande, med rubriken ”Ho bisogno di un aiutino” ’Jag behöver lite hjälp’, följt av en inskannad bild av tre seriefigurer som personen i fråga illustrerat. I inlägget visar det sig att (den lilla) hjälpen består i att utvärdera personens teknik och skicklighet (baserat på teckningen), rådgöra för bra skolor/lärare samt föreslå stipendier som skulle passa personen. Hjälpen som han/hon ber om är med andra ord inte så liten och här är det därför återigen en fråga om talarattityd. Italienskans *un aiutino* anser jag kunna översättas till svenska, ’(en) lite(n) hjälp’, och användas i precis samma funktion, med ett lika gott resultat, dvs. den svenska översättningen kan ge uttryck för samma talarattitydssignaler som italienskans.

-*Is*-suffixet och dess status som uttryck för sociala diminutiv är inte tillräckligt utredd i uppsatsen för att några egentliga slutsatser ska kunna dras men ”Jag har en liten fråga” och den kontext som satsen återfanns i ger skäl till att åtminstone spekulera i om sociala diminutiv redan uttrycks med hjälp av *-is* i vissa grupperingar av språkbrukare.

Sammanfattningsvis tror jag att uttryck för sociala diminutiv i svenskan i form av konstruktioner med *lite(n)* (och eventuellt *-is*) motsvarar de uttryck för samma fenomen i andra språk, t.ex. italienskan där ett suffix används.

6 Diskussion

Man styrs helt och hållet av vilken utgångspunkt man väljer när man undersöker vilken roll diminutiv har i svenskan (och i andra språk). Ytterst rör det sig om huruvida man intresserar sig för formen eller betydelsekategorin. Om man utgår ifrån den förra, dvs. ser diminutiv som ord, företrädesvis suffixavledda ord, så finner man inte särskilt många exempel i svenskan. Utöver avledningar med *-(l)ing* är det antagligen bara avledningar med *-is* som, i någon mån, skulle kunna motiveras vara diminutiver. Farø & Schoonderbeek Hansen (2010), som utgår

ifrån formdefinitionen kommer till ungefär samma slutsats i sin studie om förhållandet i danskan. Utgår man däremot ifrån betydelsekategorin blir resultatet ett annat. Som tidigare förklarat handlar inte betydelsekategorin diminutiv om särskilda ord eller uttryck utan om en betydelse eller ett innehåll som förmedlas på ett eller annat sätt, t.ex. med ett affix, en fras eller en sammansättning, men formen i sig är ointressant. Eftersom mitt syfte var att undersöka diminutivitet i ljuset av de kommunikativa funktioner som fenomenet uppvisar i svenskan och i andra språk, var utgångspunkten i betydelsekategorin naturlig och det gav ett mycket större materialomfång att analysera än vad en utgångspunkt i formen skulle ha gjort.

Diminutiv kan, vilket uppsatsen försökt påvisa, uttryckas på en mängd olika sätt i svenskan och säkerligen kan man som språkbrukare ”uppfinna” nya sätt. Dess betydelse av strikt fysisk förminskning kan exempelvis uttryckas både med adjektivistiska förleder *mini-*, *pytte-*, *lill-* och *små-*, suffix *-(l)ing*, adjektiv *liten* samt kombinationer av dessa.

I jämförelse med andra språk som uttrycker diminutiv i form av suffix har jag funnit stora likheter. Utifrån fyra aspekter av diminutiv, dvs. (strikt fysisk) förminskning, smeksamhet, nedsättande och social diminutiv har jag funnit användningar i svenskan som skulle kunna motsvara dem i de andra språken, i alla fall utom i nedsättande uttryck. Svenskans *-(d)jävvel*, *-fan*, *-helvete* och *skit-* är visserligen pejorativa och uttryck för denna aspekt av diminutiv men annorlunda från dem i spanskan och italienskan. Detta betyder dock inte nödvändigtvis att samma pejorativa nyans som man exempelvis finner i vissa spanska suffix inte kan uttryckas på svenska, utan bara att jag inte funnit exempel på det.

I svenskan är inte uttryck för diminutiv begränsat, det finns en uppsjö av konstruktioner och ord som förmedlar förminskande, smeksamma och pejorativa nyanser och språkbrukaren har själv möjligheten att kreativt bilda nya konstruktioner som uttrycker en viss aspekt som han/hon vill förmedla, vilket kan illustreras i ordet *lunchett* (se avsnitt 4.1) där ett franskt diminutivsuffix inlånats lekfullt och på så vis skänkt, det källordet betecknar, en nyans av förminskning. I uppställningen där olika översättningar av *Den Lille Havfrue* presenteras, blir det klart att diminutivsuffixen är utbytbara mot andra element som uttrycker förminskning och därför anser jag att det finns skäl att bredda definitionen *diminutivspråk* med utgångspunkt i ett språks möjligheter att uttrycka diminutiv och inte till dess användning av ett antal suffix med vissa egenskaper.

Litteraturlista

Dardano, Maurizio, 2005: *Nuovo manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli.

”diminutiv”. *Den store danske. Gyldendals åbne encyklopædi*. 2011. Hämtad 19 november 2011 från:

www.denstoredanske.dk/index.pgp?title=Samfund%2C_jura_og_politik/Sprog/Morfologi_og_syntaks/diminutiv

”diminutiv”. *Nationalencyklopedin*. 2011. Hämtad 16 november 2011 från:

www.ne.se/diminutiv

Farø, Ken & Inger Schoonderbeek Hansen, 2010: Småt er godt! – om diminutiver her og der. *Mål og mæle* 3: 7-11

Gooch, Anthony, 1970: *Diminutive, augmentative and pejorative suffixes in modern Spanish. A Guide to their Use and Meaning*. Oxford: Pergamon Press Ltd.

Hultman, Tor G., 2003: *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.

Inghult, Göran. 1968: Ord med suffixet *-is* i svenskan. *Språkvård* 4: 9-15.

Josefsson, Gunlög, 2002: *Tjänis, knäppis och brallis; om suffixet -is i modern svenska*. Uppsats. Lund: Institutionen för nordiska språk.

Josefsson, Gunlög, 2009: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.

Kotsinas, Ulla-Britt, 2003: *En bok om slang, typ*. Stockholm: Nordstedts ordbok.

Kotsinas, Ulla-Britt, 2003: Språkets uppkomlingar. *Språkvård* 3: 4-10.

Møller, Kristen, 1943: *Diminutiver i moderne dansk*. Köpenhamn: Ejnar Munksgaard.

Patota, Giuseppe, 2006: *Grammatica di riferimento dell'italiano contemporaneo*. Novara: De Agostini Scuola S.p.A. – Garzanti Linguistica.

SAOB. Svenska Akademiens ordbok. 2009. 1 uppl. Stockholm: Svenska Akademien.

Sussex, Roland & Paul Cubberley, 2006: *The Slavic Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Söderberg, R., 1968: *Svensk ordbildning*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård, 34. Stockholm: Svenska bokförlaget/Nordstedts.

Teleman, Ulf, 1970: *Om svenska ord*. Lund: C.W.K. Gleerups förlag.

Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: *Svenska Akademiens Grammatik* 1-4. Stockholm: Nordstedts.

Thorell, O., 1984: *Att bilda ord*. Stockholm: Skriptor.